

**ДО ПИТАННЯ ПРО МІЖГАЛУЗЕВУ
ТА ВНУТРІШНЬОГАЛУЗЕВУ ОМОНІМІЮ
В СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ТЕКСТАХ**

Бережна О. О.

*старший викладач кафедри іноземних мов
Запорізький державний медико-фармацевтичний університет
м. Запоріжжя, Україна*

Одним з актуальних завдань сучасної лінгвістики є вивчення терміно-систем у межах конкретної сфери людської діяльності. Особливу увагу науковці фокусують на систематизації й удосконаленні терміносистем окремих галузей, оскільки саме в науковій мові різних галузей активно породжуються нові та переосмислюються старі поняття, найбільш яскраво реалізуються міжмовні контакти і живі процеси формування термінів

У сучасній лінгвістиці вдосконалюються наукові підходи до вивчення омонімії на матеріалі різних термінологічних підсистем, виявляються диференційні ознаки цих лексичних одиниць. Проте, незважаючи на значні досягнення в дослідженні проблеми омонімії в сучасній лінгвістиці (М. Кочерган, Ю. Грибнік, Я. Тагільцева та інші), немає єдиного загальноприйнятого визначення та розуміння цього явища [1, с. 124–125].

Загальновизнаним є той факт, що омонімія – це незмінна універсалия, тому присутність омонімів у мові є абсолютною та закономірною. Саме цей факт визначає одну з основних проблем, що можуть виникнути під час перекладу науково-технічних текстів, адже лексичні елементи є тотожними за своєю формою, але різняться за своїми значеннями. Це явище пояснюється тим, що у терміносистемах різних галузей науки і техніки широко застосовується семантична форма словотворення: наявним формам слова надається інше конкретне значення. Незалежно від того, яким є термін – багатокомпонентним сполученням чи виступає як термін-слово-сполучення або термін-слово, омонімія поширюється на кожен з них, і кожен перекладач так чи інакше зустрічає це явище у процесі роботи [2, с. 127].

Традиційно омонімію поділяють на два типи – міжгалузеву та внутрішньогалузеву.

У міжгалузевій омонімії за термінами закріплені різні дефініції, бо вони використовуються в різних термінологічних системах. У внутрішньогалузевій омонімії одна і та ж форма слова має різні значення в одній і тій самій термінологічній системі. [2, с. 128]. Міжгалузєва омонімія –

це терміни однієї області значення, які піддалися переосмисленню і ввійшли в терміносистему іншої науки. Для міжгалузевої омонімії характерні, по крайній мірі, дві обов'язкові ознаки: за термінами повинні бути закріплені різні дефініції, і ці терміни функціонують в різних термінологічних системах. Наприклад, термін *finish* (від лат. «*finis*») має такі значення: у техніці – «обробка, поліровка, чистова обробка», у текстильній промисловості – «апретура, чистота поверхні», у сільському господарстві – «фініш, остання фаза відгодовування», у спорті – «фініш, завершення змагання», в комп'ютерній галузі – «кінець, строк закінчення роботи, доведення до кінцевого вигляду ПО, що проектується» [4].

У мові науки і техніки особливо поширена омонімія термінів через те, що у терміносистемах різних галузей науки і техніки широко застосовується так зване семантичне словотворення, коли існуючій формі слова приписується те чи інше значення. Так, наприклад, слово *leader* (один з міжгалузевих термінів) у політиці позначає «лідера, керівника, голову», у військовій лексиці – «генерала, полководця, командира», у спорті – «спортсмена, який веде біг, перегони», у фізиці має значення «іскровий або грозовий розряд, лідер», у кінематографії – «зарядка ділянки кіноплівки, зарядний кінець кінострічки» або «провідний актор» чи «головна роль», у музиці – «концертмейстер, диригент, капельмейстер чи регент хору», у кібернетиці – «початок масиву», у слюсарній справі – «ходовий гвинт», у геодезії – «попередній мершак», у гірничій справі – «направляюча стріла копра», у політології – «провідник, керівник», у поліграфії – «пунктир, пунктирна лінія», у ботаніці – «головна гілка», у сільському господарстві – «основний сорт», у медицині – «сухожилля», тощо [4].

Зрозуміло, що значною мірою характер значення таких омонімічних термінів визначається належністю оригіналу до тієї чи іншої галузі науки і техніки та конкретною тематикою самого тексту оригіналу. Однак, перекладацькі помилки можуть все ж виникати у зв'язку із неправильним вибором значення омонімічного терміну із суміжної галузі науки або техніки. Так медичний термін *debris*, який має два значення: одне ширше, загально медичне («чужорідна речовина»), а інше – вузьке, стоматологічне («зубний наліт») [4]. При перекладі тексту зі стоматології можливий неправильний переклад даного терміну у тому випадку, коли він вжитий у тексті, що перекладається у широкому значенні, а вузький чи широкий контекст не дозволяють визначити, у якому із зазначених значень вжитий цей термін. Таким чином, правильне тлумачення терміна залежить від його контексту та сфери застосування, оскільки один і той самий термін може мати різні значення в різних галузях науки і техніки. Точне визначення значення терміна можливе лише за умови аналізу тематики тексту оригіналу, його предметної області та специфіки використання

термінології в конкретній дисципліні. Це особливо важливо при перекладі спеціалізованих текстів, де неврахування галузевого контексту може призвести до помилок у розумінні й передачі змісту [3, с. 4]. Досить часто зустрічається й внутрішньогалузева омонімія термінів, якій характерна одна й та ж форма слова, що має різні значення в межах тієї ж самої галузі науки чи техніки. Так, у авіаційній промисловості термін *air engine* вживається у значенні «пневматичний двигун», *air-chamber diesel engine* – «повітряно-камерний двигун», *(air) ram-jet- engine* – «прямоточний повітряно-реактивний двигун», *side-by-side (air) engine* – «двигун з паралельно розміщеними циліндрами», *(air) twin engine* – «двигун з V-подібним розміщенням циліндрів, дворядний двигун», *(air) arrow engine* – «двигун з W-подібним розміщенням циліндрів» [4; 5].

Крім зазначеного виду омонімії термінів, коли одне значення терміну ширше іншого, існують ще й інші види термінологічної омонімії. Йдеться про суто терміни, які не мають загальноживаних лексичних відповідників. Один з таких видів термінологічної омонімії – це коли одна й та ж форма слова (тобто, терміну) має різне значення у різних галузях науки. Наприклад, *core* в терміносистемі гірничої справи має значення «клиновий вруб», в ядерній енергетиці – «активна зона (реактору)», у геодезії – «кern, колонка (проба ґрунту, породи)», у металургії – «стрижень», у виробництві паперу – «накатний патрон», у геології – «нуклеус» (основна зона накопичення) [4; 5]. Другий вид термінологічної омонімії виділяють у тому випадку, коли одна й та ж форма слова має різні значення в різних підгалузях суміжних галузей науки або техніки. Так, *core* в електриці – «жила кабелю», в енергетиці – «ротор двигуна». Не менш важливим є вид термінологічної омонімії, коли одна й та ж форма має різні значення у різних підгалузях однієї й тієї ж галузі: у металургії *green core* означає «сирий стрижень», *a mould core* – «ливарний стрижень» [4; 5]. І останнім можна відмітити вид омонімії, у якому одна й та ж форма слова має різні значення в межах однієї підгалузі. Наприклад, у ядерній фізиці *one-pass core* має значення «прямоточна активна зона», а у ядерній енергетиці *two-pass core* означає «двоходовий стрижень» [4; 5]. Зрозуміло, що вибір точного перекладного відповідника омонімічних термінів визначається конкретною тематикою самого тексту оригіналу. Однак перекладацькі помилки можуть все ж виникати у зв'язку із неправильним вибором.

Отже, зацікавленість у вивченні омонімів, їх походженні та розвитку в окремих мовах, в сім'ях і групах споріднених мов, то розгорталася, то затухала, але ніколи не зникала повністю. Це пояснюється тим, що поява омонімії багатогаспектна і потребує всебічного мовного аналізу. Переклад термінів – дуже відповідальне завдання для перекладача. Незважаючи на поширення зв'язків між народами на планеті,

використання все більш ефективних засобів комунікації і пов'язане з цим взаєморозуміння культур, перекладач повинен рахуватися з тим, що кожна мова розвивається самостійно: в ній діють власні мовні реалії, закріплені культурно-історичні реалії, з'являються нові реалії, які ще не мають еквівалентів на момент перекладу іншими мовами.

Література:

1. Литвинко О. А. Омонімія в сучасній англійській термінологічній підсистемі насособудування. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2021. № 1. С. 124–128. URL: <https://archive.liga.science/index.php/conference-proceedings/article/view/1246> (дата звернення 7.05.2025).
2. Синельникова І. С. Особливості перекладу англомовних багатозначних та омонімічних термінів підмови птахівництва українською мовою. *Південний архів (філологічні науки)*. 2021. № 86. С. 126–130.
3. Рудоман О. А., Кравчина Т. В., Школяр Н. В. Особливості та складнощі перекладу англомовної професійної термінології інженерної галузі українською мовою. *Академічні візії*. 2025. Випуск 41. С. 1–8.
4. ABBYY Lingvo-online. URL: [https // www.lingvo.ua](https://www.lingvo.ua)
5. Dictionary of Contemporary English. Harlow : Longman, 2003. P. 1950.